

TURUL

A Magyar Történelmi Társulat,
a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
és
a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

RÁCZ GYÖRGY főszerkesztő
KOVÁCS ELEONÓRA felelős szerkesztő

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA, KATONA CSABA, KÖRMENDI TAMÁS,
LACZLAVIK GYÖRGY, NEUMANN TIBOR, SOÓS ISTVÁN

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
SZERKESZTŐSÉG: MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
ORSZÁGOS LEVÉLTÁRA

MMXIV

TARTALOM

1. Értekezések

KATONA CSABA–KOVÁCS ELEONÓRA: A személyes emlékezet dokumentumai	41
KÜNSTLERNÉ VIRÁG ÉVA: Közélet és privát szféra eseményei Kazinczy András naplójában	48
KATONA CSABA: A füredi Savanyúvíz az 1850-es években – egy szürke hivatalnok izgalmas naplója a Bach-korszakból (1850–1852, 1856)	55
MÁRFI ATTILA: Dr. Arató Jenő pécsi táblabíró naplói, feljegyzései és más helytörténeti írásai (1904–1968)	63

2. Könyvismertetés

Nádasi Alfonz OSB: Hadinapló. (Szerk.: Lukácsi Zoltán.); Nádasi Alfonz OSB: Hadifogolynapló. (Szerk.: Lukácsi Zoltán.) (ism. MÓZESSY GERGELY)	76
A személyes történelem dokumentumai. (Szerk. Galambos Sándor–Kujbusné Mecsei Éva) (ism. GYENES LÁSZLÓ.)	77

3. Hírek

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2014. II. félévi programja	80
--	----

TURUL

LXXXVII. évfolyam

2014. 2. füzet

A Szerkesztőség címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.

turul@mnl.gov.hu

Olvasószerkesztők: KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN, ZSUPOS ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

PANDULA ATTILA, REISZ T. CSABA, C. TÓTH NORBERT

Tördelés:

Heliox Film Kft.

Nyomdai munkák:

Kódex Könyvgyártó Kft.

Felelős vezető: MAROSI ATTILA

ISSN 1216–7258

A megjelenést támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

archívum

Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára

KATONA CSABA

A füredi Savanyúvíz az 1850-es években – egy szürke hivatalnok
izgalmas naplója a Bach-korszakból
(1850–1852, 1856)

Rómer Flóris bencés szerzetes, a kiváló régész és természet- tudós az alábbiakat vetette papírra a 19. századi Balatonfüred egyik legismertebb, mára azonban elfeledett személyiségéről, Écsy Lászlóról: „...ki nélkül Savanyúvizet nem is képzelhetem magamnak.”¹ Kossuth Lajos pedig a Pesti Hírlapban 1842-ben megjelent fürdői levelében, ahol egyébként nem sok jót írt a reformkori Balatonfüredről, épp Écsy esetében tett kivételt: „A földesuraság [...] az igazgatást oly tisztre bízta (Écsy László úrra), ki megelőző figyelmével minden vendéget lekötelez.”²

A férfi, akit Rómer és Kossuth így jellemzett, nem volt más, mint a fürdőtelep igazgatója, Écsy László (1807–1895) ügyvéd, aki egészen fiatal korától, 1835-től töltötte be felelőségteljes posztját³ a bencés rend birtokában lévő,⁴ elsősorban Savanyúvízként emlegetett fürdőn, és csak 1889-ben vonult nyugdíjba.⁵ Vagyis több mint fél évszázadig látta el ugyan- azt a munkakört.

¹ Rómer Flóris: A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat. Győr, 1860. 186.

² Kossuth Lajos: Caleidoscop. In: „Oh Füred, drága Helikon...” Balatonfüred a magyar irodalomban (1777–2006). (Szerk. Matyikó Sebestyén József.) Balatonfüred, 2006. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 26.) 76–79. Eredeti megjelenése: Pesti Hírlap, 1842. augusztus 7.

³ Écsy gyakorlatilag csak a következő évtől foghatott munkához, mivel ekkor járt le a fürdő korábban megkötött bérleti szerződése. „Écsy [...] azonban hivatalos működését csak a bérlés idejének lefolyása után, [...] 1836-ik évi április hó 12-én kezdhetette meg.” *Orzovenszky Károly*: Balaton-Füred és gyógyhatása. A helyi viszonyok, a fürdő története, gyógyhatása és a gyógy- eljárás ismertetése. Pest, 1863. 58.

⁴ A bencés rendre mint fürdőtulajdonosra nézve: *Sörös Pongrác*: A Tihanyi Apátság története. Második korszak. Tihany mint fiókapátság. 1701-től napjainkig. Bp., 1911. (A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend története, 11.); *Katona Csaba*: A bencés rend mint fürdőtulajdonos az 1860-as, 70-es években. (Balatonfüred fejlesztésének fő kérdései). Egyháztörténeti Szemle, 2000. 2. sz. 53–74.; *Sólymos Szilveszter*: Balatonfüred-fürdő bencés kézben (1749–1949). Tihany, 2003; Balatonfüredre nézve: *Zákonyi Ferenc*: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988; Füred és Arács falvakra nézve: Balatonfüred és Balatonarács története. (Szerk. Lichtneckert András.) Veszprém, 1999. (A Veszprém Megyei Levéltári kiadványai, 14.).

⁵ Nyugdíjba vonulásáról naplójában is megemlékezik: Écsy László fürdő- igazgató naplója, 1863–1892. Balatonfüred, 2008. (Közreadja: Lichtneckert András.) (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 41.) 2008. 258.

Aligha szükséges tehát külön hangsúlyozni, hogy a 19. századi füredi fürdő életének meghatározó alakjáról van szó. Ezért is jelentenek rendkívül becses forrást naplói, amelyek részben 1850–1852-ből és 1856-ból, részben az 1863–1892 közötti évtizedekből több évre kiterjedően maradtak fent. Utóbbiakat Lichtneckert András fedezte fel és tette közzé a közelmúltban,⁶ előbbieket e sorok írója.⁷ E helyt a korában keletkezett naplók, vagyis az 1850. és 1856. évi töredékes (előbbinek a végéről, utóbbinak az elejéről néhány hónapot felölelő) és az 1851. és 1852. évi teljes naplókval foglalkozom.

Ha részletesebben akarjuk áttekinteni, miért érdekesek ezek a dokumentumok, akkor három meghatározó tényezőt kell kiemelni. Az első, hogy megismerhetjük általa egy olyan ember személyiségét, jellemrajzát, életének jelentősebb és kevésbé fontos mozzanatait, aki fél évszázadon át dolgozott erejét megfeszítve Balatonfüredért. A második, hogy – bár hosszan sorolhatjuk a 19. századi Füredhez kötődő naplók- tal valamint ezek feldolgozásait (Bártfay Lászlóé 1838-ból,⁸ Slachta Etelkéé 1841-ből,⁹ Tancsics Eszteré és Csorba Gézáé 1873-ból¹⁰ stb.) – ezúttal nem egy fürdővendég, hanem egy olyan ember naplóját olvashatja az érdeklődő, aki belülről látta a Savanyúvíz életét, aki nem vendége, hanem egyik legfonto- sabb dolgozója volt a létesítménynek. Ráadásul épp azokban az években írta ezeket, amelyekről a bencés rend történeté- vel és azon belül főleg gazdálkodásával foglalkozó szakiro- dalom – finoman fogalmazva – nem éppen pozitív képet fest. Bresztyenszky Béla apát 1850-ben bekövetkezett halálát köve- tően ugyanis 1865-ig üresedés volt a tihanyi apáti székhelyben és

⁶ Écsy L. fürdőigazgató naplója: i. m.

⁷ Écsy László fürdőigazgató naplói, 1850–1852, 1856. Szerk., a bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat készítette: Katona Csaba. Balatonfüred, 2008 [2009] [Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 38.]

⁸ *Vörös Károly*: Füred és vendégei 1838 egy nyári hetében. In: *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 3. Veszprém, 1965. 113–123.

⁹ „Füreden az idén először nekem hozatik szerenád...” Slachta Etelka balatonfüredi naplója (1841). (Szerk. Katona Csaba.) Balatonfüred, 1998. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 37.)

¹⁰ Tancsics Eszter és Csorba Géza naplója. (Szerk. Buza Péter.) Bp., 1994.

egészen 1863-ig (tragikus haláláig)¹¹ Krisztián Pius (1801–1863) jószágkormányzó¹² (adminisztrátor) volt a gazdálkodás fő felelőse. Ő pedig, mint utóbb kiderült, nem volt alkalmas erre a súlyos felelősséggel járó feladatra.

Végül nyomatékot kell helyezni az itt közzétett naplók keletkezésének éveire politikatörténeti szempontból is. Az 1850-es évek a közgondolkodásban a heroizáló magyar történeti hagyomány okán a leginkább torz tükörben láttatott korszakok közé tartozik. E szerint 1848–1849 után a szabadságharc bukását követően a nemzet letargiában szenved, csak a passzív ellenállás nyújt reményt, miközben néhány hős szabadságharcos fegyverrel is megpróbál szembeszállni az elnyomó Habsburgokkal és kiszolgálóikkal szemben.¹³

Ez az érzelmekre ható, ám elnagyoltan hamis kép erős finomításra szorul. A sommás megállapítással való „leszámolás” pedig kiváló alapanyag Écsy László naplója is, amely világosan mutatja, hogy korántsem beszélhetünk olyan sötét időkről és véres elnyomásról, legjobbjait gyászoló nemzetről, mint amit a romantikus történetírás oly előszeretettel hangoztatott, és amelyre olyannyira fogékony volt a hősi nemzet tudat ideájával „fertőzött” gondolkodás.¹⁴ Vegyük tehát sorba e három tényezőt, próbáljuk meg számba venni, mit tudunk meg magáról Écsy Lászlóról, a fürdőnek az adott évekbeli belső életéről, illetve az Alexander Bach¹⁵ nevével fémjelzett korszak e néhány évről a napló alapján! Ám előtte nem haszontalan néhány szót ejteni Écsy családjának eredetéről, illetve életének korai éveiről, amikor még nem Füreden élt.

Röviden az Écsy (Étsy)¹⁶ családról

Écsy László családjáról a szakirodalom eddig jószerivel nem értekezett, ideje legalább vázlatosan pótolni e hiányosságot

¹¹ Krisztiánnal a tihanyi kolostorban füstmérgezés végzett. Écsy naplójában részletesen írt a szomorú eseményről: Écsy L. fürdőigazgató naplója: i. m. 63–64. Sörös Pongrác szintén említést tett róla: *Sörös P.*: i. m. 290.

¹² Életére nézve: A pannonhalmi Szent Benedek-rend tagjai, 1802–1940. (Összeáll. Schermann Egyed.) Pannonhalma, 1940. 36.

¹³ Vö.: „A modernkori magyar történetírás hosszú évtizedeken át hagyományosan a magyar történelem egyik legsötétebb korszakaként értékelte a szabadságharc leverése és a kiegyezés között eltelt időszakot. Ennek az egyöntetűnek nevezhető sommás véleménynek a hatására a korszakkal részletesen foglalkozó kisszámú monográfia nem érintette az axiómaként kezelt toposzokat (a birodalmi kormányzat ún. retrográd, nemzetellenes, a haladást gátló jellegét, a »magyar nemzet« mitikus ellenállását, az emigráció valós politikai súlyát stb.)” *Pap József*: A passzív ellenállás, a neoabszolutizmus korának mítosza? *Aetas*, 18 (2003) 3–4. sz. 159–176.

¹⁴ Félreértések elkerülése végett itt szeretném leszögezni: ezzel nem azt kívánom állítani, hogy nem tartozott a magyar történelem legsötétebb epizódjai közé a forradalom és szabadságharc leverését követő, báró Julius von Haynau tábornagy (1786–1853) és herceg Felix zu Schwarzenberg (1800–1852) osztrák miniszterelnök nevével fémjelzett példátlanul brutális, Európa-szerte közfelháborodást kiváltó megtorlás, így pl. a vértanú tábornok aradi vagy gróf Batthyány Lajos miniszterelnök (1807–1849) és mártír politikustársai pesti kivégzése.

¹⁵ Alexander Bach (1813–1893) osztrák ügyvéd, politikus, 1850–1859 között osztrák belügyminiszter.

¹⁶ A család e formában is írta nevét: Étsy. A nevek ez időben még nem rögzültek pontosan, én a továbbiakban következetesen az Écsy formát használok.

(ami korántsem azt jelenti, hogy ne lenne szükség további kutatásokra).

A család Pozsony vármegyei gyökerekkel rendelkezett Alistál és Tőnye helységekben.¹⁷ 1839-ben több Écsy-családtag számára hitelesen bizonyította Vermes Vince, Pozsony vármegye főszolgabírája és Deák Géza, ugyanazon vármegye esküdtje, hogy „valóságos Magyarországbeli nemesek a nemesi szabadság gyakorlásával éltek és mai napon is élnek”.¹⁸ Az irat a következő családtagokat sorolja fel: Écsy László, Péter és Pál alistáli, Écsy András, Miklós, Péter és János tőnyei, valamint Écsy Gábor, János és Dávid ugyancsak tőnyei lakosokat.¹⁹

Az Écsyek tehát utánajártak nemességüknek. Az ezzel kapcsolatos iratok közül érdemes megemlíteni azt a családfát, ami Écsy Istvánig (aki 1753-ban született) vezet vissza a leszármazást. Ezen szerepelnek a fent említett folyamodók is,²⁰ az ekkor már fürdőigazgató Écsy László neve azonban nem. 1843. november 7-én viszont kifejezetten az ő kérelmével foglalkozott Győr vármegye közgyűlése.²¹ A bizottság október 30-án elvégezte a tanúkihallgatásokat és annak eredményét Zmekál Sándor, Győr vármegye tisztii ügyésze írásban rögzítette. Mivel az irat azt is tartalmazza, hogy Écsy László balatonfüredi lakos, így nem lehet kétséges, hogy kiról van szó. A tanúk három kérdést kaptak: ismerik-e Écsy Lászlót, ismerték-e édesapját, végül pedig, hogy tudják-e, hogy „nemesi jogokkal éltek-e?”

Szintén egyértelművé teszik a személyazonosságot a tanúk: nemes Kovács András 54 éves, római katolikus, győri deszkakereskedő és Malomsoki János 44 éves, református, győri polgár és lakatosmester. Előbbi tanú elmondta, hogy Écsy László édesapját Péternek hívták, akit Zámolyban egy esküvőn ismert meg és akkor tudta meg tőle, hogy Tőnyén lakik, valamint azt is, hogy családja nemes. Malomsoki pedig arról vallott, hogy Győrött ismerte meg Écsy Pétert, akitől megtudta, hogy Tőnyén él, Pozsony vármegyében és ő is úgy értesült tőle, hogy nemesember.

Écsy László tehát külön úton járva, de utánament családjá nemességének, aminek következtében Győr vármegye kiadta számára az erről szóló bizonyítványt, amit Zala vármegye (hiszen állandó lakhelye, Füred ahhoz tartozott) 1844. január 15-i közgyűlésén kihirdettek,²² majd a vármegye 1847. augusztus 30-i közgyűlésének határozata alapján november 18-án bejegyezte Écsyt a kétségtelen zalai nemesek sorába.²³

¹⁷ Alistál ma Szlovákia területén található, hivatalos neve *Dolný Štál*, Tőnye 1940-től – Felistállal együtt – közigazgatásilag Alistál része lett.

¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (a továbbiakban: MNL GyMSM GyL) IV. A. 1. a. Acta Nobilitaria. Écsy család iratai. Vermes Vince, Pozsony vármegye főszolgabírája és Deák Géza Pozsony vármegye esküdtje bizonyáglevelé az Écsy család nemességéről. Nagybudafa, 1839. február 14.

¹⁹ Uo.

²⁰ MNL GyMSM GyL IV. A. 1. a. Écsy család iratai. Az Écsy család családfája.

²¹ MNL GyMSM GyL IV. A. 1. a. 1843:2692.

²² MNL Zala Megyei Levéltára IV. A. 1. a. 1844:491.

²³ Uo. 1847:3360. Mindkét adatra hivatkozik: Katszterek, 1845.

Életút Pértől Balatonfüredig

Écsy László nem véletlen, hogy Győr vármegyétől kérte nemessége igazolását, hiszen Péren született, 1807. december 1-jén.²⁴ Ifjú- és fiatakoráról nem sokat tudott az eddigi kutatás, jószerivel csupán azt, hogy mielőtt Balatonfüreden munkába állt volna, előtte Szentmártonban (azaz Pannonhalmán) már a bencés rend alkalmazásában állt. A fenti tanúvallomások segítségével felvázolható Écsy gyermek- és ifjúkorának néhány mozzanata, ami egyben magyarázatot is ad személyisége egyik fő jellemvonására, a Szent Benedek (azaz bencés) renchez való kötődésére.

Kovács András elmondta, hogy Écsy Lászlót gyerekkorától ismeri, mert „Győrbe járt iskolába, s végezvén azt, szentmártoni főapátságához jött uradalmi tisztnek, előbb mint írnok volt, ezt onnét is tudja, mert Szentmártonban látta őt”.²⁵ A másik tanú, Malomsoki János ezt kiegészítette azzal, hogy Szentmártonba kerülése előtt Écsy rövid ideig Győr szabad királyi városnál írnokoskodott. Szintén tőle tudjuk, hogy a fiatal Écsy László Győrben bizonyos Benkő lakatossal egy házban lakó Triml nevű vargánál volt kosztos és kvártélyon mint diák.²⁶

Győrött ebben az időben egyetlen gimnázium működött, a mai Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium jogelődje. A vallomások alapján bizonyosnak tűnt, hogy Écsy ennek a patinás intézménynek volt a hallgatója, amit az iskola 1824–1825. évi tanulójának összeírása megerősít.²⁷ Ebben a tanévben mint a Győr vármegyében fekvő Pér lakosát említik őt, édesapját azonban, aki a forrás szerint mészáros (*lanio*) volt, itt László néven fordul elő, lakhelyeként pedig Nagybarátot írják be.²⁸ A második osztályba járó ifjú Écsy László emi- nens tanuló volt.²⁹

Écsy a gimnázium elvégzését követően Győrött maradt, mert tanulmányait a helyi, jó hírű jogakadémián folytatta,³⁰ ahol pl. Deák Ferenc (1803–1876) is végzett. Ezt követően helyezkedett el írnokként előbb Győr városánál, majd Szentmártonban, ahonnan Füredre vezetett az útja. Munkája ettől fogva a Balaton partjához kötötte.

Mit árulnak el nekünk e fenti adatok? Azt, hogy a két tanú sok év távlatából tévedett az édesapa nevét illetően (akinek László keresztnevét megerősíti fia naplójának azon részlete, ahol az apa sírfeliratát idézi³¹), illetve azt is, hogy az idősebb Écsy László egy Pozsony vármegyei eredetű, de Győr vármegyébe átszármazott, birtoktalan nemesi család sarja volt. Az ő ágán a megélhetést immár az iparűzés biztosította: az apai

²⁴ *Lichtneckert András*: Écsy László fürdőigazgató és naplója. In: Uő: Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója, 1863–1892. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 41.) 9–20., 9.

²⁵ MNL GyMSM GyL IV. A. 1. a. 1843:2692.

²⁶ Uo.

²⁷ Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium (Győr) (a továbbiakban: CzGBGK) *Conscriptio Iuventus R. Archi-Gymnasii Iauriensis, facta pro 1824/5.*

²⁸ CzGBGK Cons.; Inf. 1. sem.; Inf. 2. sem. Nagybarátot 1969-ben egyesítették Kisbaráttal, neve azóta Győrújbarát.

²⁹ CzGBGK Cons.; Inf. 1. sem.; Inf. 2. sem.; *Invventus*, 1825. 21.

³⁰ MNL GyMSM GyL VI. 501. b. Győri Tankerületi Főigazgatóság iratai.

³¹ Idézi: *Lichtneckert A.*: i. m. 9.

mesterséget folytatta ifjabb László fiútestvére, József is, míg lánytestvére, Rozália, szintén iparoscsaládba házasodott, a férje kőművesmester volt. E környezetből emelkedett ki gimnáziumi, majd jogi akadémiai végzettsége révén a szorgalmas, pontos, jó eszű fiú és lett fiatalon – rövid győri, majd szentmártoni kitérőt követően – a füredi Savanyúvíz fürdőigazgatója.

A személyiség: a napló és írója

Écsy László meghatározó jellemvonásait tekintve mindenekelőtt megemlítem, amire Lichtneckert András is felhívta a figyelmet az általa gondozott naplók bevezetőjében. Écsy személyiségét, munkásságát, hétköznapijait három dolog szabta meg: erős katolikus vallásossága (és ezen belül a fürdőfenntartó bencés rend iránti maradéktalan lojalitása), személyes tragédiái (első feleségét, Nagy Ludovikát fiatalon veszítette el, második felesége, Alfonsó Jozefa megtévelyodott), végül magasfokú hivatástudata. Lichtneckert András rámutatott arra is, hogy e három tényező erősítette egymást és ily módon formálta szilárdá, határozott kontúrokkal megrajzolhatóvá Écsy sajátságos jellemét.³²

Magam tovább vinném ezt a gondolatot és árnyalnám a jellemrajzot, sötétebb tónusokat is használva. Écsy valószínűleg eleve a rendet és rendszerességet kultiváló személyiségét döntő módon formálta, sőt torzította a magánéletében őt ért személyes csapások sora, első majd második feleségének drámája. Valószínű, hogy nagyon erős szerepet játszott kierieltté vált személyisége merevségében a boldogtalan magánélet és ezért temetkezett olyan lendülettel, a kicsinyesség határát súrolva, sőt esetenként azt át is lépve a fürdővel kapcsolatos munkálatokba. Fürdőigazgatói tevékenységének már-már kínos precizitását jellemzi pl. az a szerződés, amelyet Schwarz Zsigmond pápai „portékással” kötött a fürdő. E szerint Schwarz „A savanyúvízi házbútorokhoz megkívántató kilencszázhetvenkét lepedőknek” szállítását vállalta megfelelő ár ellenében úgy, hogy „folyó március hónap 30-ig okvetlen személyesen Tihanyba szállítsa”, továbbá azt is, hogy bizonyos „vankos cihákat is a fent kitett időre” eljuttat a fürdőbe.³³ Ez a – szándékosan nem a naplóból vett – példa jól érzékelteti, hogy Écsy mennyire részletesen folyt bele a különféle beszerzésekbe.

A fürdőigazgató az évek során merev, szürke, statikusan gondolkodó személyiséggé vált. Táncsics Mihály leánya, Eszter, aki férjével, Csorba Gézával és édesanyjával 1873 nyarán kereste fel Füredet, ugyan szívélyes úriemberként írja le őt, aki azonban a költségek kérdésében hajthatatlannak bizonyult: „Benéztünk az igazgatói irodába, az igazgató Dr. Écsy úrnak esze ágában sincs, hogy a szobák árából valamit is leengedne! Azt mondta a mamának: »Lelkem! az nem lehet!«”³⁴

³² Uo. 9.

³³ Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára XII. 4. h 1. d. A Tihanyi Apátság levéltára. Üdülőhelyi (Balatonfüred-Savanyúvíz) iratok. Szerződések.

³⁴ *Táncsics–Csorba*: i. m. 58.

Nem lenne méltányos azonban azt állítani, hogy nem voltak mély érzései és érzelmei, ám ezek szinte csak családja kapcsán kaptak szerepet (és néhány barátja esetében: pl. Páchl Nepomuk János orvos). Nagy szeretettel ír özvegy édesanyjáról és két testvéréről, a Bakonytéren élő József mézárasmesterről és a közeli Tihanyban lakó Rigler Lajosné Écsy Rozáliáról, akikkel intenzív és bensőséges kapcsolatot ápolt. Utóbbi gyermekeiről; Máriáról (Mari), Antóniáról (Toncsi), Lászlóról (Laci) és ifjabb Józsefről (Peppi) hasonló szeretettel jegyez le mindent. Őket 1868-ban saját nevére is vette, de már testvére megözvegyülését követően (1851 márciusa) döntő szerepet vállalt erkölcsileg és anyagilag is a félárvak felnevelésében.

A kör azonban itt bezárul: érzelmek másfelől nem bukannak fel naplójában, de nemcsak, hogy érzelmek nem, hanem még a szórakozás iránti vágy vagy bármiféle szenvedély, vonzalom jelei sem. Talán egy esetben tesz kivételt, 1856 elején, amikor egy szántódi vidám vadásatról részletesebben számol be, illetve néhányszor megemlíti egy-egy jól sikerült társas vacsorát, valamint kiderül, hogy kedveli a színházat, de pl. az általa látott előadásokat is csak egy-egy mondattal, a cím említésével „mélta”-ja. Néhány szóval intézi el I. Ferenc József császár és király 1852. évi füredi látogatását is: „Őfelsége reggeli 5 órakor tarackdörgések között búcsút vett”. Naplójának következő mondata már ez: „Ferdinándnak (Teringer Ferdinánd) általadtam 10 darab 2 forintot, 2 darab 3 forintot, 2 darab 4 forintot.”

Az uralkodó fogadása és az, hogy elégedetten távozzon, számára éppúgy feladat volt, mint az, hogy időben megjelenjenek a nyomtatott vendégnévsorok. De szemléletes példája hozzáállásának az is, amikor az előző este megdorgált szakácsnője felmondás nélkül távozott. „Reggel szakácsnémat a konyhában nem találván, ezt mint szolgálata felmondását tekintem, így tehát, hogy délből ebéd nélkül ne maradjak, Szakács Pálnét hívtam le, s Németh Pál urat, ki éppen Veszprémbe ment, megkértem, fogadna egy szakácsnét.” Vagyis nem gondolkodik el az emberi tényezőknél, nem vacillál, nem ítél: a helyzetet problémaként kezeli. Délből ebéd kell, tehát először alkalmi, majd hosszabb távra szóló megoldást keres és talál. Egy feladat ez is, semmi több.

Szenvedélynek tehát nincs nyoma naplójában, a kötelesség, a munka mindent meghatároz – és ez egyúttal választ is ad arra a kérdésre, hogy miképp volt képes több mint fél évszázadon át ugyanazt a munkát óramű pontossággal végezni. Döbbenetes adat, amikor nyugdíjazásakor leírja, hogy átadja a hivatalos dokumentumokat: „Átadtam az 1835. évben kezdetű főkönyvet egész az 1887. évig, úgy az iratokat is, melyek a fürdő érdekét felvilágosítják”.³⁵ Écsy László kiegyensúlyozott (vagy inkább egyhangú), szenvedélyektől mentes, hivatásába zárkózott életet élt, munkája jószerivel satuba szorította őt, de legalább részben bizonyára pótolta kárpótolta azért, amit a sors elvett tőle.

Écsy végletekig pontos és szigorú hivatalnok volt, az a típus, aki feletteseivel szemben teljes mértékig tiszteletadó és lojális, sőt kifejezetten szervilis, ellenben beosztottjaival

³⁵ Écsy L. fürdőigazgató napló: i. m. 256.

szemben következetes, kemény, számonkérő és maximalista. Nem rendelkezett széles látókörrrel, úgymond „nagy dolgok” naplói szerint nem történtek vele élete során, nem ír az országos vagy a világpolitika eseményeiről stb., nála csak a már többször említett feladatok sorakoznak, amiket végre kell hajtani, és amikkel el kell számolnia.

Francois Villon versének címe, az *Apró képek balladája* juthat az olvasó eszébe Écsy naplójának lapjait forgatva: elképesztő, miket volt képes rögzíteni konok következetességgel, így pl. azt, hogy Veszprémbe utazva mit és mennyiért vett magának vagy az uradalomnak – ami egy elszámolásban teljesen rendjén való, de egy magánaplóban meglepő. Summázva: Écsy „tökéletes” hivatalnokká vált. A felettesei döntéseit mindig elfogadó, azokat maximális odaadással végrehajtó, a rendszeres beszámolási kötelezettségét természetesen tekintő ember. A középszerűség igazi megtestesítője.

Ezt azonban ne tekintsük pusztán bírálatnak. Nem kétséges, hogy ezen jellemvonása révén rengeteget profitált Füred, amit a fentiekből következően olyan hivatástudattal szolgált, ahogy bizonyosan senki más. A fürdő sokat köszönhet erős munkatempójának – más kérdés, hogy milyen ára, pontosabban előzménye volt ennek a magánéletében. Csak egy példa elhivatottságára: 1854 őszén tanulmányútra indulva kereste fel Vöslau, Helenthal, Teplic, Bilin, Karlsbad, Franzensbad és Marienbad fürdőit – lelkiismeretességéről pedig az is árulkodik, hogy Prágában és Bécsben nem mulasztotta el felkeresni az ott lakó füredi törzsvendégeket.³⁶

De vajon lehet-e érdekes – áttérve a másik két, fentebb felvázolt pontra – egy ilyen szürke hivatalnok naplója? Lehet, ha kellően értő szemmel tekintünk rá, és képesek vagyunk eligazodni a sok apró, elszórt, mozaikszerű információ között. Ezek türelmes „összerendezgetése” révén ugyanis plasztikus és színes képet kapunk a füredi fürdő hétköznapjairól, arról a számos összetevőből felépülő óriási háttérmunkáról, amelyet a fürdő dolgozói végeztek azért, hogy vendégeik maradéktalanul elégedettek legyenek a Savanyúvíz nyújtotta szolgáltatásokkal. Écsy rendkívüli munkabírása sokféle feladatot ölelt fel, csoda, hogy nem forgácsolódott szét egészen: gőzkazán építtetése, a színházzal kapcsolatos ügyintézés, az ispánokkal és kasznárokkal való kapcsolattartás, a füredi posta létrehozása, a szobák kiadása³⁷ stb. Mindezeknek nyoma van naplóiban.

Az idő először: a pazarló gazdálkodás évei

Még érdekesebb azonban, ahogy a napló alapján képet alkotunk a korabeli Füred meghatározó alakjainak személyi

³⁶ *Daday András*: Az első magyar fürdőügyi tanulmányút. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*. Bp., 1956. 103–117. 1956. 107.

³⁷ A fürdő Dezső Dániel nevű vendége elégedetten írt Kőrmenden élő szüleinek elszállásolása körülményeiről: „...mi itt az első vendéglőben vagyunk tekintetes Écsy László a füredi fürdőnek főfelügyelője (inspector) ád, amit csak szükségünk. [...] Külön szobánk volt két ágygal – jó hely.” Városi Helytörténeti Gyűjtemény (Balatonfüred) (a továbbiakban: VHGY) Dezső Dániel levele szüleihez. Balatonfüred, 1859. augusztus 26.

viszonyrendszeréről, kapcsolati hálójáról. Mint már esett róla szó, Tihanyban Bresztyenszky Béla apát 1850-ben bekövetkezett halálát követően egészen 1865-ig üresedés volt az apáti székben, az apátot a perjel (*prior*) helyettesítette, gazdasági ügyekben pedig a jószágkormányzó (adminisztrátor) szava volt a döntő, így Écsy neki volt alárendelve. Ezt a posztot ebben az időben a már említett Krisztián Pius töltötte be, ráadásul 1850-től ő vette át a tihanyi apátság két jószágkerületének – a Zala és Veszprém vármegyében, illetve Somogy vármegyében lévők – irányítását is. Előbbihez tartozott Tihany, Aszófő, Révfülöp, Szőlős, Örvényes és a füredi Savanyúvíz, utóbbihoz Szántód, Tóköz, Kapoly és Jaba puszták, továbbá Zamárdi és Endréd.³⁸ Krisztián Pius működése – akinek Écsy havonta számolt el – gazdaságilag katasztrofálisnak bizonyult. A tihanyi apátság történetét megíró Sörös Pongrác szerint „hosszú időn át pazarolta a rendi vagyont”, aminek következtében 100 000 forint adósságot halmozott fel.³⁹ Fülöp Éva Mária, a bencés rend gazdálkodásának kutatója az 1863-ig tartó korszakot pedig így értékelte: „személyi mulasztásokkal súlyosan terhelt”.⁴⁰

A napló igazi főszereplője éppen Krisztián Pius, akit Écsy – jellemző módon, mintegy „földig hajolva” az általa betöltött poszt méltósága előtt – naplójában szinte kivétel nélkül csak főtisztelendő adminisztrátor úrként emleget. Nem kétséges: tényleg korlátlan úr volt. Écsy számára teljességgel elképzelhetetlen, hogy valamelyik döntését megkérdőjelezze, egyáltalán, hogy elgondolkodjon rajta: ő nem dönt, nem mérlegel, nem filozofál, hanem végrehajt. Ily módon akár az ő bizonyos mértékű felelőssége is felvethető a gazdasági nehézségekben. De ha a maradéktalan szervilizmus erényként tárgyiasul egy hozzáértő gazdasági vezető regnálásakor, akkor – merevségéből adódóan – törvényszerű, hogy egy hozzá nem értő irányítása alatt fokozza a válságot kérlelhetetlen automatizmusával.

Krisztián adminisztrátor tehát magabiztosan határozta meg a fő csapásirányokat. Hogy személyisége milyen súllyal nyomta rá a bélyeget mindenre, azt kiválóan példázza, hogy – a későbbi értékelésekkel ellentétben – Orzovenszky Károly⁴¹ fürdőorvos épp Krisztián halálának évében kiadott kötetében ekképp fogalmazott: „Krisztián Pius mint a tihanyi uradalom kormányzója vette át a fürdőhely igazgatását, ki is a gyógyfürdő ügyeinek kezelésében oly erélyt fejtett ki, hogy joggal el lehet mondani, miszerint a fürdő csak ő alatta kezdé egy valódi gyógyhely jellegét magára öltetni”.⁴²

A füstmérgezésben elhunyt Krisztián utódja 1863-ban Kopeczky Vidor (1814–1885)⁴³ lett, aki e posztot 1866-ig töltötte be és igyekezett az elődje tékozlása nyomán kialakult

gazdasági válságból kiutat lelteni. A helyzet súlyos voltát szemlélteti, hogy Kopeczky milyen érces hangon fogalmazott 1865-ben: az apátság „ezen megerélt állapotában magát fönn nem tarthatja”.⁴⁴ A napló az ehhez a helyzethez vezető pazarló gazdálkodás kezdeti éveinek is értékes forrása.

Az idő másodszor: az önkényuralom évei

Végezetül ejtsünk szót a napló harmadik fontos eleméről, arról, hogy megvilágítja, miképp teltek egy országos hírű fürdőhely mindennapjai 1848–1849-et követően, vagyis közvetlenül a forradalom és a szabadságharc leverése után. Előjáróban: Écsy pl. szót sem ejt 1848. március 15-e évfordulóján valamiféle nemzeti érzésről (más érzésekről sem szokott, mint már utaltunk rá). Az pedig fájdalmas érzéketlenséget takar, hogy épp 1851. augusztus 13-án, a világi fegyverletétel évfordulóján jegyzi be naplójába a Franz Kempen von Fichtenstammnak,⁴⁵ a gróf Batthyány Lajos miniszterelnök kivégzésében döntő szerepet játszó férfinak szóló levél címzését németül. Mindez teljes érdeketlenséget jelez a forradalom iránt, sőt gyanítható, hogy számára, a precíz hivatalnokember számára 1848–1849 nem a szabadság kivívásáért vívott heroikus küzdelmet jelentette, hanem azt, hogy tort ült a zabolátlan káosz a kiszámítható rend felett.⁴⁶

1848–1849-ben jóval több vendége volt Fürednek, mint az azt megelőző vagy az azt követő években: e fürdővendégek többsége vélhetően azért húzódott a fürdőhelyre, hogy átvészelve a harci eseményeket.⁴⁷ Ám 1849 augusztusában Noszlopy Gáspár somogyi kormánybiztos, az elhivatott szabadságharcos véget vetett a fürdői nyugalomnak, amikor csapataival partra szállt Füreden. Mit jelentett mindez Écsy számára? Nehézséget, amit kiválóan érzékeltet, hogy levélben fordult a kormánybiztoshoz, mert a tihanyi apátság négy lóva már negyedik napja ágyúkat szállított Veszprémbe, márpedig azokra az apátságoknak is szüksége lett volna.⁴⁸

Ugyancsak jellemző példa, hogy Noszlopy, miután értesült a világi fegyverletételről, Füreden rejtette el kormánybiztosi iratait, amelyet a Horváth-ház „Alfonsó nevű alkalmazottja”⁴⁹ 1850 júliusában habozás nélkül átadott Bogyay Miklós

³⁸ Hudi József: A balatoni fürdőkultúra a reformkorban. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból, 1988. (Szerk. Bilkei Irén.) Zalaegerszeg, 1989. (Zalai Gyűjtemény, 28.) 109–135. 117–118.; Fülöp Éva Mária: A magyarországi bencés kongregáció birtokainak gazdasági szervezete és irányítása (1848–1949). Bp., 1995. (METEM-könyvek, 8.) 35–36.

³⁹ Sörös P.: i. m. 290.

⁴⁰ Fülöp É. M.: i. m. 37.; Sólmos Sz.: i. m. 54–55.

⁴¹ Orzovenszky Károly (1815–1876) 1863-tól fürdőorvos Füreden. Életére nézve: Sörös P.: i. m. 416–417.; Sólmos Sz.: i. m. 77–78. Füredről írt munkája: Orzovenszky K.: i. m.

⁴² Orzovenszky K.: i. m. 63–64.

⁴³ Életére nézve: Schermann E.: i. m. 46.

⁴⁴ Sörös P.: i. m. 290.

⁴⁵ Johann Franz Kempen von Fichtenstamm báró (1793–1863) 1849-től Bécsben a csendőrség főfelügyelője, 1851-ben Bécs katonai kormányzója, 1855-től 1859-ig rendőrmisztér. Életére nézve: A föld megőszült. Emlékiratok, naplók az abszolutizmus (Bach) korából. (Szerk. Tóth Gyula.) I–II. Bp., 1985. (Magyar Századok) I. 363.

⁴⁶ Ugyanakkor tény, hogy amikor a forradalom idején a Zala megyében felállított bizottmány bírakat választott a Sümegi Törvényszékre és melléjük esküdtészi képességgel bíró egyéneket is, Écsy László ez utóbbiak egyike volt. Lichtneckert A.: i. m. 287.

⁴⁷ Erre nézve: Katona Csaba: Akiket a fürdőn ért a forradalom. A balatonfüredi fürdő 1848–49-ben. Századok, 137 (2003) 5. sz. 1231–1251.

⁴⁸ MNL OL H 108. 2. d. 156. Noszlopy Gáspár kormánybiztos iratai. Écsy László fürdőigazgató levele Noszlopy Gáspár somogyi kormánybiztoshoz. Balatonfüred, 1849. augusztus 12.

⁴⁹ Alfonsó Ferenc inspector, Écsy László apósa.

szolgabírónak, majd az iratokat Csorba Edvárd császári királyi főbíró még abban a hónapban átvette Bogoyától.⁵⁰

Miért hoztam fel a fenti két, konkrétan Écsyhez és családjához kötődő példát? Azért, hogy érzékeltessem, sokaknak nem okozott problémát vagy lelkiismereti válságot, hogy lojális legyen a Habsburg-uralomhoz és az azt helyben megtestesítő, újonnan kiépülő közigazgatáshoz. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc bukása után, az abszolutizmus uralma idején külön igazgatás alá helyezték Erdélyt, a Vajdaságot, Horvát-Szlavóniát a Muraközzel és Fiumével együtt. Magyarország további területét öt polgári kerületre (*districtus*) osztották fel, székhelyeik Pest-Buda, Pozsony, Sopron, Kassa és Nagyvárad voltak. Élűkre 1850-ben kerületi főnököket, más néven főispánokat neveztek ki. A megyék élén császári királyi kormánybiztosok, másképp megyefőnökök álltak.

Zalában utóbbi posztot várbogoyai Bogoy Lajos (1803–1875) töltötte be.⁵¹ Az olyan személyiségek, mint ő vagy Varga Lajos⁵² (1800–1864) tapolcai főszolgabíró maximálisan elfogadottak voltak 1848–1849-et követően. Lichtneckert Andrást idézve: „Varga Lajos főszolgabírót [...] sokan Habsburgpártinak tartják, ami olyan téves közléseken is alapul, mint hogy a szabadságharc leverése után lépett volna elő főszolgabírónak. Varga Lajos egyáltalán nem volt Habsburg-párti, de megyei tisztviselőként a helyén maradt mindenkor, szervezte a nemzetőrséget, a Jellačić seregével szembeni ellenállást. Igaz, a helyén maradt akkor is, amikor leverték a szabadságharcot. Ebben a megyei tisztviselői magatartásban azonban nem volt semmi különleges a megyei tisztikarok többi tagjához képest. Varga Lajos a folytonosságot képviselő tisztviselő volt, nem pedig forradalmár.”⁵³

Kifejezetten érdekes az is, hogy az újonnan kiépülő abszolutista közigazgatás által 1850-ben (igaz, nem 1840-es évekből) létrehozott füredi polgári biztos posztját Balatonfüreden az a Vértessy Iván (1825–1898) töltötte be, aki 1848–1849-ben honvédtisztként harcolt és komáromi kapitulánsként kapott menlevelet.⁵⁴ Talán nem érdektelen itt

⁵⁰ MNL Somogy Megyei Levéltára IV. 152. b. Somogy Vármegye Cs. Kir. Megyehatóságának iratai. Megyefőnöki közigazgatási iratok Einrichtungs Protokoll 1850. No. 1824.

⁵¹ Életére nézve: Zalai Életrajzi Kislexikon. <http://zalai.dfmk.hu/zalaiak?p=114>; *Halász Imre: Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése Zala megyében, 1849–1854. Levéltári Közlemények*, 57 (1986) 1. sz. 87–129., 102–104. Az 1849–1861 közötti közigazgatásra nézve általánosságban is, de különösen Zala vármegyére nézve: *Halász Imre: A közigazgatás átszervezése és a négycentrumú megye kialakulása*. In: Zala megye ezer éve. (Főszerk. Vándor László.) Zalaegerszeg, 2001. 161–166.; *Foki Ibolya: A felülről kinevezett „képviselő”* In: Zalai Millennium. Szemelvények Zala megye múltjából. (Szerk. Molnár András.) Zalaegerszeg, 2000. 89–91.; *Halász Imre: Zala megye közigazgatása, 1849–1860*. In: Zala megye archontológiája, 1138–2000. (Szerk. Molnár András.) Zalaegerszeg, 2000. (Zalai Gyűjtemény, 50.); A neoabszolutizmus rendszerére nézve: *Sashegyi Oszkár: A neoabszolutizmus rendszere, 1849–1867*. In: A magyarországi polgári államrendszerek. (Szerk. Pölöskei Ferenc–Ránki György.) Bp. 1981. 81–139.

⁵² Varga Lajos füredi főbíró, a tapolcai járás főszolgabírója és császári királyi biztos 1849–1860 között. Haláláról Écsy is tudósított naplójában: Écsy L. fűrdőigazgató naplói: i. m. 83–84.

⁵³ *Lichtneckert A.: Balatonfüred és Balatonarács története*: i. m. 290.

⁵⁴ *Halász I.: Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése*: i. m. 107–108.

idézni Halász Imre gondolatait Zala megye járások szerinti átszervezéséről sem: „A területi beosztás sokkal kedvezőbb volt, mint a feudális kori járásoké. [...] Az átszervezés eredményei egyértelműen pozitívak voltak. [...] Ezeknek a járásoknak a kialakításával, s nem utolsósorban a hivataloknak és alkalmazottaknak állandó helyhez kötésével, kötött ügyintézési idejével és rendjével áttekinthetőbb, jobban funkcionáló alsófokú közigazgatási szervezetet hoztak létre. Pozitívumait [...] mutatja, hogy (az 1861–1868-ig terjedő időszak kivételével) ezek a járások az 1950-es közigazgatási változásokig megmaradtak.”⁵⁵

A legújabb magyar rendszerváltás előtt, amikor 1848. március 15-e ünneplése fokozottan „átpolitizált” volt, a közvélemény is hajlott rá, hogy fekete és fehér színekben lássa a múltat (talán egy szűk történelmi réteget leszámítva). Vagyis: aki nem fogott fegyvert a hazáért, az csak áruló lehetett. A történéseket meghatározó, illetve az azokra „válaszoló” emberi döntések, magatartásformák mögött rejlő egyéni okok megértésének árnyaltabb feltárása nem volt jellemző. Ezt az „egyirányú” gondolkodást erősítette a Monarchia idejéig viszonyuló magyar szépirodalmi hagyomány is.

Érzékletes példát szolgáltat erre annak megítélése, hogy 1848–1849 során kik keresték fel Füredet. Zákonyi Ferenc pl. az alábbi értékelést adta 1988-ban: „Már itt is mindenki a kitört forradalomról beszélt. Nem mintha Füreden akkor különösebben lelkesedtek volna érte. Itt is megváltozott a vendégek köre. Akik érezték, hogy a nemzet életére nézve fontos események kezdődtek, már visszahúzódtak és készültek a későbbiekre, hiszen a józanabbak tudták, hogy a kamarilla nem nézi tétlenül a magyar eseményeket. Viszont a »gutgesinnt« császárhú elemek nagyon jól érezték magukat a fenyegető vihar előszelében is.”⁵⁶

Továbbá: „Éppen 1849-ben, amikor nemzetünk élethálóját vívta, emelkedett legmagasabbra a fürdővendégek létszáma. Akkor is voltak olyanok – mint minden nagy nemzeti megmozdulásunk idején –, akik az önző saját céljaikat fontosabbnak tartották a nemzeténél. Azoknak elődei, akik később, 1919-ben ugyancsak Füred kényelmes szállodáiban, penzióiban megbújva várták a Tanácsköztársaság végét [...] Tehát amikor a nemzet nagy része fájdalomban visszahúzódván siratta kivégzett vezéreit, rabságra, börtönre, akasztófára küldött fiait, voltak, akik jól érezték magukat a fürdőn. Sőt 1852-ben hálaadó lelkendezések között fogadták Füreden a szabadságharcot leverő I. Ferenc Józsefet.”⁵⁷

A korábbiakban már esett szó arról, hogy van összefüggés a két rendkívüli év magas vendéglétszáma és a szabadságharc eseményei között, így Zákonyi gondolatai tartalmaznak részgazságot. Ám térjünk vissza arra: kik voltak azok, akik Füreden időztek e két év nyarán? Döntően valóban mások, mint akik korábban? Lehetséges-e, hogy 1847-tel bezárólag jobbra hazafiak látogatták Füredet, 1848–1849-ben pedig a nemzeti ügy árulói lapultak meg a tóparton, majd ezt követően a császárhú „schwarzgelbek” múltatták idejüket

⁵⁵ Uo. 98–99.

⁵⁶ *Zákonyi F.*: i. m. 196.

⁵⁷ Uo. 198.

a Balatonnál? Nem kétséges, hősei és áruói minden rendkívüli történelmi helyzetnek vannak, így tehát 1848–1849-nek is. A két év nyarán Füreden időző vendégsereg tagjait azonban nem illethetjük a jelzők egyikével sem pusztán annak alapján, hogy megfordultak a Balatonnál.

Ha megvizsgáljuk a legnagyobb füredi szálló, a Horváth-ház Alfonsó Ferenc által készített számadásait és ezeken belül a vendégek névsorát az 1848., 1849., 1850. és 1851. évből,⁵⁸ akkor egyértelművé válik, hogy nem fedezhető fel lényeges eltérés sem a vendégek társadalmi státusában, sem pedig eltolódás a különféle rétegeket képviselők arányában. Sőt, törzsvendégek is szép számmal előfordulnak. Csak a közeli Pápa⁵⁹ lakosai közül hozva néhány példát: 1846-ban Füreden járt Spitzer Jakab kereskedő, aki 1848-ban a Horváth-ház vendége volt. Szauer József kereskedő 1844 után 1849-ben is felbukkant Füreden, majd 1851-ben ismét. Krausz Regina kereskedőné pedig 1850-ben szállt meg a Horváth-házban, majd 1863-ban is élvezte Füred vendégszeretétét. Ugyanúgy kedvelték a fürdőt az 1848–1849-et követően aulikusnak mutatkozó Pápay Miklós⁶⁰ és Gyalóky Ferenc,⁶¹ mint a jeles tanár, Tarczy Lajos⁶² vagy az 1848-ban – egyebek mellett – a pápai nemzetőrök parancsnokaként fellépő Vermes Illés,⁶³ aki a forradalom és szabadságharc bukását követően is több ízben látogatott el Füredre.

Hogy a politika egyébként sem szakította szét egy adott település elitjét, azt világosan mutatják – fenti példánknál maradva – olyan személyiségek szerepvállalásai Pápa város és Veszprém vármegye hivatali posztjain az 1850-es évek első felében, mint Vermes Illés, idősebb Martonfalvay Elek⁶⁴ vagy Mikovinyi Ignác.⁶⁵ Ugyancsak ezt igazolja az a tény is, hogy az 1852. évi füredi fürdőlistán – tehát épp a Ferenc József látogatása által fémjelzett évben – ott olvashatóak a az 1848-ban igencsak aktív szerepet vállalt személyiségek nevei is:

⁵⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára XIII. 18/25. Szentgyörgyi Horváth család iratai. A Horváth-ház számadásai, 1848, 1849; 1850; 1851.

⁵⁹ A pápai fürdővendégekre nézve: *Katona Csaba*: „Pápáról igen szép útja van Balatonfürednek”. Adatok a reform- és dualizmus-kori pápai polgárság mentalitásához. Pápa, 2002 (Lapok Pápa történetéről, 4–5. Panniculus ser. C. no. 149–150.) 333–374. és uő. „Pápáról igen szép útja van Balatonfürednek”. Adatok a reform- és dualizmus-kori pápai polgárság mentalitásához. In: Két konferencia, 2. (Szerk. Hermann István–Mezei László.) Pápa, 2006. 63–87.

⁶⁰ Pápay Miklós 1849 végén a megyehatóság pápai járásának császári királyi főbírája.

⁶¹ Gyalóky Ferenc 1849-ben lett a város aljegyzője.

⁶² Tarczy Lajos (1807–1881) tanulmányait a pápai református főiskolán végezte teológiából és filozófiából, Bécsben és Berlinben pedig matematikát és fizikát tanult, majd ezt követően a pápai kollégium matematika-fizika-filozófia tanára lett.

⁶³ Vermes Illés (1807–1875) uradalmi ügyész, akit 1848-ban Pápa kövétté választott az első népképviselői országgyűlésbe, emellett tagja lett a Pápai Kerületi Választmánynak is, sőt ő töltötte be a pápai nemzetőrök kapitányi posztját is. Ennek ellenére 1849. október 22-től ő volt a pápai járás főszolgabírája, majd 1851. szeptember 20-ától a városvezetésben is helyet kapott.

⁶⁴ Martonfalvay Elek (1821–1904) hírlapíró, ügyvéd, 1849-ben helyettes főszolgabíró, majd 1852. március 20-án Pápa város ügyvédje.

⁶⁵ Mikovinyi Ignác 1848-ban Pápa város főbírájává választották, majd 1856-ban városbíró (addig helyettes polgármester volt).

Bezerédy Mihály,⁶⁶ Vermes Illés, idősebb Martonfalvay Elek stb.

Összességében az, hogy az említett emberek szűk három évvel az 1848–1849. évi szabadságharc leverése után a nem éppen olcsó árairól nevezetes Füreden időztek, egyértelműen cáfolja, hogy ezekben az években az ország egésze a teljes elnyomatás és keserűség igáját nyögte. A rendkívül kényes politikai helyzetben a maga medrében folyt tovább a mindennapi élet, láthatóan a forradalmi eseményekben erőteljesen „kompromittálódott” személyek tekintélyes hányada számára is.

Ez volt a helyzet Zala megyében is, ahol a „szabadságharc után 1849-ben továbbra is a szabadságharc alatti tisztikar intézte a megye ügyeit.”⁶⁷ Általánosabb megközelítésben Pap Józsefet idézve: „A hivatalvállalás okait valószínűleg elsősorban nem a politikai nézetek érvényesülésével kell magyarázni, hanem inkább a gazdasági és életmódbeli kényszerítő tényezőknek kell nagyobb jelentőséget tulajdonítanunk. [...] A hivatalnokokat kinevező felsőbb vezetés részéről sem abszolút érvényűek az általuk megfogalmazott irányelvek, őket is az objektív kényszerhelyzet téríthette el eredeti szándékuktól. Ha fenn akarták tartani a közigazgatási munka folyamatosságát, akkor szükségük volt a megfelelő szakértelemmel és a nélkülözhetetlen helyi tapasztalatokkal rendelkező, politikailag gyakran megbízhatatlannak tartott emberekre. Véleményünk szerint az állami adminisztráció erre a korszakra már olyan fejlődési fázisba jutott, amikor a szolgálatvállalás függetlenné vált a politikai állásfoglalástól. Fő cél az államapparátus oldaláról a szakszerű munka folyamatossága volt, s ezt nem lehetett alkalmi tisztviselőkkel biztosítani. A több politikai átalakulást megélt hivatalnokok így tudtak munkát vállalni mind az abszolutista, mind az alkotmányos időszakban. Kialakulhatott egy olyan társadalmi réteg, amelynek a vármegyei igazgatásban való részvétel már elsősorban nem politikai tett, hanem szolgálati munka, foglalkozás.”⁶⁸

Kissé talán hosszan időztem fentiek ecsetelésénél, de Écsy naplói alapján hasonló tapasztalat szűrhető le. Écsy László éppúgy, ahogy oly sokan mások, tette a dolgát, amikor az uralkodó látogatott el Füredre, ahogy akkor is, amikor csak hétköznapi gondok terhelték meg szabályos napjait. Kiemelt vendégként fogadták a már említett Kempen von Fichtenstammot is: „Reggeli 9 órakor Kempen őexcellenciája érkezett, 1 óráig mulattatott.”

⁶⁶ Bezerédy Mihály uradalmi jószágigazgató azzal tűnt ki Pápan a szabadságharc idején, hogy a nemesfémgyűjtés idején 26 font és 1 egész 1/16 lat súlyú ezüstöt adományozott egymaga.

⁶⁷ *Halász I.*: Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése: i. m. 102. Az 1847 előtt vagy után, illetve 1850-ben Zala vármegyében hivatalalt viselt, magasabb posztot betöltő személyek táblázatát (17 személy, köztük Bogyay Lajos, Varga Lajos) ld.: *Halász I.* Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése: i. m. 108.

⁶⁸ *Pap József*: A Heves és Külső-Szolnok vármegyei politikai elit és a „paszív ellenállás”. Heves és Külső-Szolnok vármegyei politikai elitjének története, 1844–1853. 176. *Aetas*, 13 (1998) 2–3. sz. 159–176.

A magasztos jelszavak tehát nem határozták meg a hétköznapokat, az 1850-es évek elején a megszokott mederben folyt tovább az élet. Aminek fő tapasztalata, hogy a nagy köztörténeti cezúrák (pl. 1848–1849) egy-egy kisebb léptékű vizsgálat esetén korántsem jelentenek mérföldkövet. Így Füred fürdő történetét tekintve a forradalomnál jóval élesebb határvoalat jelent pl. a déli vasút 1861. évi átadása vagy a vendégek

által sokat hiányolt Gyógyterem (Kurszalón) 1878. évi felépítése. Ugyanakkor a fent vázoltak óvatosságra intenek: illik csínján bánni az elnagyolt ítéletekkel. A történész feladata a múlt lehetőség szerinti megismerése és nem valamiféle ítélet hozatala – ami azonban nem a saját és karakteres vélemény mellőzését jelenti.

E számunk szerzői

GYENES LÁSZLÓ egyetemi hallgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Bp.)

KATONA CSABA tudományos munkatárs (Mta Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp.)

KOVÁCS ELEONÓRA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

KÜNSTLERNÉ VIRÁG ÉVA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

MÁRFI ATTILA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

MÓZESSY GERGELY gyűjteményigazgató (Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár)

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség a beérkezett kéziratok közléséről két anonim szakmai bíráló (lektor) véleményének ismeretében hoz döntést. A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5–1 íves (20–40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelentetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

- A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk.
- Az oldalhivatkozásokor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).
- A hivatkozásokor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.
- Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl. Bp.,).
- Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).
- Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In:” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.
- Folyóiratban megjelent cikkekre történő hivatkozásokor nem tesszük ki az „In:” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.
- Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: *Nagy I.*: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.” Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszámos rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forráskiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. *Nagy I.*: i. m. XI. k. Pest, 1858.)
- A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.
- Írásaikat minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikus úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak. A tapadó írásjeleket is kurziválni kell, ha az előtte álló szó kurzív.
- A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.
- A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.
- Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kézírathoz csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzetet feltüntetni.
- Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstűkőr-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.
- Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy „például”.
- A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.
- A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különnyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikusan PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

Ghyczy Pál: Kanizsai Dorottya címereslevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

Thallóczy Lajos: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslis nem.